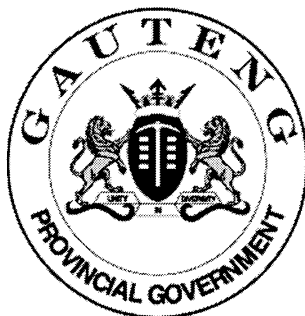

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
SENIORSERTIFIKAAT-EKSAMEN

FEBRUARY / MARCH
FEBRUARIE / MAART

2005

XITSONGA XA RIRIMI RO SUNGULA
NHLAWULO WA LE HENHLA

(Papila ra vumbirhi)

HG

115-1/2

XITSONGA FIRST/PRIMARY LANG HG: Paper 2

9 pages

X05

COPYRIGHT RESERVED / KOPIEREG VOORBEHOU
APPROVED BY UMALUSI / GOEDGEKEUR DEUR UMALUSI

NDZAWULA YA DYONDZO YA LE GAUTENG

XITHIFIKHEYITHI XA XIKAMBELO XA LE HENHLA

**XITSONGA XA RIRIMI RO SUNGULA
NHLAWULO WA LE HENHLA
(Papila ra vumbirhi)**

NKARHI 3 wa tiawara

TIMAKISI: 100

SWITSUNDZUXO NI SWILETELO:

- U kamberiwa ehenhla ka tibuku tinharhu ntsena.
 - Xiyenge xa A: Xivutiso xa 1 xa BOHA, eka xivutiso xa 2 u hlawula swivutiso SWIMBIRHI NTSENA u hlamula swona.
 - XIYENGE XA B: Hlamula xivutiso xinwe ntsena.
 - XIYENGE XA C: Nhlawulo wa wena wu ta lawuriwa hi nhlawulo wa Xiyenge xa B. Loko u hlawule xivutiso xo leha eka B, eka C u boheka ku hlamula SWIVUTISO swo koma. Loko u hlawule swo koma eka B, eka C u boheka ku hlamula xivutiso xo leha
 - Tirhisa ririmi ra Xitsonga leri amukelekaka.
-

**XIYENGE XA A
VUTLHOKOVETSERI**

Xikolokolo nguvu ya Pitori: Magaisa JM:

XIVUTISO XA 1

Xivutiso lexi xa boha ku hlamuriwa

Hlaya xitlhokovetselo lexi kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka:

Hina ke Yehovha?

Ndzi twile ku vulavuriwa hi ta ku tumbuluka ka misava,
Ndzi twile ku vuriwa: a hi endleni munhu hi xivumbeko xa hina
Xana wantima na yena i xivumbeko xa N'wina?

Yehovha!

Ndzi twile ku vulavuriwa hi ta tinxala eBibeleni,
Vantima na vona i rixaka?

Yehovha!

Ndzi twile ku vulavuriwa hi ta tindzimi
Xitsonga i ririmi?

Yehovha!
Ndzi twile ku vulavuriwa hi ta pfuka ka vafi
Va ta pfuka vafi va Vantima?

Yehovha!
Ndzi twile ku vulavuriwa hi ta tihele,
Ti endleriwa Vantima ntsena?

Yehovha!
Ndzi twile xitshembiso xa tilo,
Na hina hi lulamerile ku nghena?

Yehovha!
Loko swi ri tano Yehovha
A ku dzunisiwe vito raku.

Amen.

Nyika mongo wa xitlhokovetselo lexi.

[10]

XIVUTISO XA 2

Hlaya switlhokovetselo leswi landzelaka, kutani u hlamula swivutiso SWIMBIRHI ntsena:

2.1 Hlaya xitlhokovetselo lexi nga laha hansi kutani u hlamula swivutiso leswi xi landzelaka:

Masiku minkondzo ya malembe; (a)

Vana lava velekeriweke rifu ra ntumbuluko;

Vutomi bya n'wina byi le ku boleni; (b)

Mi hlekula xilungu ni vutomi bya tihanyi;

Mi komisa masiku ya nhlomulo.

Hi rhwaleni mi hi tlatlalata; (c)

Hi vana va tandza ra ntsutsu wo bola—

Ha ri chava Joni na Pitori;

John Vorster Square mbilu ya vululami...

Masiku ya makumu ya longeta. (d)

Vutomi byi borile;

Swi pfuna yini ku va munhu?

Ku va Mutsonga, Muvhenda, Muzulu hambi Musuthu?

Kumbe swa antswa ku va wantima—

Hi ri tlula hi yini “goya”? (e)

N'wina masiku!

Hatlisani—

Hi karhele—

Hi rhuleni ngoma,

Joni na Pitori miako yo xonga.

Swihambano swinharhu swa ntima,

Swi tluriwa ntsena hi Golgota;

Ku hava swiluva—

Masiku mikondza ya malembe;

Seletelani minkondzo ya nhlomulo.

- 2.1.1 Vula vito ra xitlhokovetselo lexi ni mutsari wa xona? (2)
- 2.1.2 Hlamusela leswi mintila leyi khwatihatiweke yi vulaka swona. (10)
- 2.1.3 Nyika dyondzo leyi kumekaka eka xitlhokovetselo lexi. (3)

[15]

- 2.2 Hlaya xitlhokovetselo xa “Mi rhukane swikwembu” kutani u hlamula swivutiso leswi xi landzelaka:

MI RHUKANE SWIKWEMBU	
Mi ni nandzu n'wina Ma-Afrika ya ntima, Mi rhukane swikwembu swa Afrika, Mi sandza mintirho ya tihosi, Vutlhari byenu byi hundzuke lunya. Mi tikiwa hi tshwinga ra vurhoteri byenu.	5
Swikwembu swa Afrika swi mi fularhele, Mi hundzukile mahlonga etikweni renu, Ma vokotsa kambe a mi twiwi. Swikwembu swi lemile tindleve hi swipapa, Mi ta kolola marito ya ko ya bodlhomela.	10
Mi te mi lava vutivi bya Herodotus, I ncini lexi endlaka leswaku mi nyenya buku na peni? Orhelani ndzilo wa tihunyi tenu, Shaka, Nghunghunyani, Kenyata – tihosi, va lo mi nhwi, Loko mi pavalala mi vumbululka.	15
I mani a nga mi dyondzisa ntlangu? “Dyananani kambe mi nga hetani,” A mi si vokotsa ka ha ri mpundzu, Va khomise xisweswo va vutivi, Kumbe a va ta ya teka swikwembu emarhumbini.	20
Ma ha rindze yini? Vutomi lebyi taka bya mundzuku? I mani a nga mi tshembisa byona? Swithodo leswi, vusiwana a hi nyangwa wa byona, Byi lo swi yini vumba lebyi nga vumba n'wina?	25
Ixi a mo rila ngati? Rilani hi vona ko huma mihloti ya ntima, Mi ka mi ya tisunga swi sukela kwihi? Nandzu wa n'wina ma wu tiva, Mi rhukane swikwembu swa vatata wa n'wina	30

Va khomise sweswo whe wa mbilu ya jenje; Swi khome hi mincila u swi himanisa hi tinhloko, Swi tshivelele mbholovisa swi ta khawula; Luma u pfurheta bya kondlo, A swi na vuyo u nga chavi.	35
Mhamba yi phahleriwa emarhumbini, Tshamani ehansi mi nava milenge mi ba gugu, Chelani fole mi n'watseka ntsuvi egandzelweni, Swikwembu swa Afrika swi ta hlakahla swi hundzuluka, Mi vita Shaka, Nghunghunyani, Kenyata-tihosi.	40

Nyika tinhlamuselo ta mintila leyi landzelaka:

- 2.2.1 Mi tikiwa hi tshwinga ra vurhoteri byenu. (2)
- 2.2.2 Mi ta kolola marito ya ko ya bodlhomela? (2)
- 2.2.3 Swi tshivelele mbolovisa swi ta khawula. (2)
- 2.2.4 A swi na vuyo u nga chavi. (2)
- 2.2.5 Chelani fole mi n'watseka ntsuvi egandzelweni, Swikwembu swa Afrika swi ta hlakahla swi hundzuluka. (2)
- 2.2.6 Xana mutlhokovetseri u vula yini eka ndzimana ya vunharhu loko a ku ... tihosi, va lo mi nhwi"? (2)
- 2.2.7 Hlamusela leswi ndzimana ya vutsevu yi vulaka swona. (3)

[15]

- 2.3 Hlaya xitlhokovetselo xa "Xikandza xa ndlala" kutani u nyika mongo wa xona. Sekela hi leswi humaka eka xitlhokovetselo.

Xikandza xa ndlala

Marhambu ya ntima ya lo dlu,
Ma boheleriwile enyameni hi ngoti yo lala;
Nyamanyana yo vuna yi phatsamile eka wona.
I mani wa mbilu ku va hoxela buwa?
U nga vutisi mina.

Mundzuku a nga va rhwalelanga nchumu,
Va byele hi botere na xinkwa;
Va ta ku sondzolota hi mahlo yo pfumala ntshembo,
Eka vona botere na xinkwa i norho;
Vana lava i vana va Afrika.

Vakokwa wa vo va lwile tinyimpi ta misava,
Va wa hi fumu va konya bya tinhenha,
lava poneke va vuyisa masirha ekaya,
Ntshembo wa vona a ku ri "tilo" ra vatukulu,
Xana mihloti ya vatukulu ya ri fikisa hungu?

Siku na siku,
Mixo, madyambu!
Va tsutsumela emataleni ya ka masipala,
Ku ya rholela rikoko ra xinkwa
Va vutlelana ni timbyana ta mikwavutlu.

Endzhaku ka ntlhanu wa malembe,
Va tsutsumela etindhawini to hlawulela,
Va tshembisiwa Kanana na Edeni,
Switlakati leswi,
Mi lo rivariwa hi Mumbi?

[15]

2.4 Hlaya xitlhokovetselo xa “Xivoni” kutani u hlamula swivutiso leswi xi landzelaka:

Xivoni

Hinkwerhu hi rhandza ku tivona,
Hi tinyanga hi nkhwinkhwisela,
Hi tiswoswa hi vuyetela,
Hi tidzunisa hi sandza,
Hi n'wayitela ku vona hina la nga riki hina.

Kambe xivoni a xi swi koti,
Ku hi komba hina la nga hina,
Hi masiku loko hi tshama hi tinyanga,
Hina hi tumbela endzhaku ka hina wa xivoni,
Hi vona hina la nga riki hina.

A swi ta va swinene whe manyunyu loko a hi kota ku tivona,
Hi honokelana mahlo,
Hi langutana na hina la nga hina,
Kumbe a hi ta vona vunyakapfari bya hina.

Hi vona mona wa vuhari,
Hi vona mbilu yi kukumuka bya comela,
Yi kukumuka yi tlhutiha hi mavondzo
Hi vona vuhari bya munhu wa khale,
A hi ta hlundzuka hi xi faya

A hi ta vona ku hambana ka vona,
Ku hambana ka hina wa xivoni,
Kumbe a hi ta vungavunga dinda,
Hi hlantswa hina wa le ndzeni,
Hi n'wi xarha xikhudza a nyuka.

Mi nga ha tshani mi tinyanga.
Mi vona hina la nga riki hina,
Yena u na vukwele bya noyi,
A nga ta mi peta nhloko,
Mi fa mi nga si mila ni meno.

2.4.1 Xana mutlhokovetseri u vula yini loko a ku “Hi n'wayitela ku vona hina la nga riki hina.”

(3)

- 2.4.2 I xifaniso xihle lexi mutlhokovetseri a xi tlhonthaka emiehleketweni ya hina loko a ku "Hina hi tumbela endzhaku ka hina wa xivoni, hi vona hina la nga riki hina. (3)
- 2.4.3 Hlamusela leswi ndzimana ya vumune yi vulaka swona. (4)
- 2.4.4 Ndzimana yo hetelela yi hi tsundzuxa yini? (5)
- (15)

NTSENGO WA XIYENGE XA A: [40]

XIYENYE XA B

XIVUTISO XA 3

Xihlovo xa le mahlweni madlayisa torha: Baloyi T.M.

Hlawula xivutiso xin'we ntsena eka xiyenge lexi u hlamula xona.

- 3.1 "Hi marito man'wana a mi nga kumi nchumu eka rifumo ra sirha Xixu ..."

Hi ku landza ntshaho lowu mutsari u fikelerile eku thiyeni tsalwa leri "Xihlovo xa le mahlweni Madlayisa Torha:". Seketela nhlamulo ya wena hi ku tshaha leswi nga eka tsalwa ku sukela loko Xixurhana a dlayiwile ku fika laha Nkulukumba Khosa a vulaka marito lama nga laha henhla.

[30]

KUMBE

- 3.2 Hlamula swivutiso leswi landzelaka:

- 3.2.1 Xana mutsari wa ntlangu wa 'Xihlovo xa le mahlweni madlayisa Torha' u fikelerile eku thiyeni swimunhuhatwa leswi landzelaka. Seketela hi leswi nga eka tsalwa.

- (a) Saleleani. (3)
- (b) Tsemani. (3)
- (c) Matixisa. (3)

- 3.2.2 Nyika vito ni xivongo xa xigevenga xa lokhixi ra Mapatapata. (2)

- 3.2.3 Loyi u n'wi tsaleke eka 3.2.2 a ri xigevenga hakunene. Xana u tshama a dlaya mani, hi yini etixichini xa Buluvezi? (4)

- 3.2.4 I yini xi nga endla leswaku loyi u n'wi tsaleke eka 3.2.2 a nga pfumelelani na Matixisa ro sungula loko a ya kombela leswaku a susa xifaniso xa nuna wa yena? (2)

- 3.2.5 Nyika mavito ni swivongo swa vamaseve eka ntlangu lowu? (4)

- 3.2.6 Xana xigevenga loko xi tiphata a xi ku hi xona mani? (3)

3.2.7 Xana kotara ya rifumo leri a ri tshembhisiwe xigevenga lexi u xi tsaleke eka
3.2.2 ri nyikiwe vamani loko ku aviwa rifumo ra sirha Xixurhana hi
Nkulukumba Khosa? (3)

3.2.8 Hi yihi dyondzo leyi hi yi kumaka eka ntlangu lowu? (3)

NTSENGO WA XIYENGE XA B:

(30)
[30]

XIYENGE XA C
XIVUTISO XA 4

Hlamula xivutiso xin'we ntsena eka xiyenge lexi. XIYAXIYA: Nhlawulo ya wena yi ta lawuriwa hi xiyenge xa B. Loko u hlamule 3.1 eka B, hlamula 4.2 eka C; kasi loko u hlamule 3.2 eka B, hlamula 4.1 eka C.

NOVHELE

Ntsendzeleki: G.S. Khosa

4.1

"Fumani
Mina Ntsendzeleki wa vanhu ndzi swi tiyiserile leswi. Sweswi se swi ndzi karhatile.
Ndzi famba naro. Timhaka ta wena na Beauty ti ndzi karhatile...
Ntsendzeleki"

Hlamusela leswi humeleleke endzhaku ka ku va Ntsendzeleki a tsale papila leri ku fika laha a hlanganaka na Fumani exibedlhele.

[30]

KUMBE

4.2 Hlaya ndzimana leyi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka:

"... ku khumbiwa ka vito ra yena ku ndzi endle ndzi titwa nandzu. A ndzi fanerile ku va ndzi hatle ndzi tsundzuke yena a ndzi pfuneke swonghasi ematshanwini yo heta nkarhi ni munhu loyi a a onhile vutomi bya mina."

4.2.1 I mani a vulavula marito lawa naswona a vulavula a ri kwihi? (2)

4.2.2 Xana i vito ra mani leri khumbiweke? (1)

4.2.3 A ku humelele yini hi loyi u n'wi boxeke eka 4.2.2? (2)

4.2.4 Munhu loyi u n'wi boxeke eka 4.2.2 u pfune xivulavuri hi yini. Hlamusela hi ku hetiseka. (6)

4.2.5 Nyika vuxaka exikarhi ka loyi u nwi tsaleke eka 4.2.1 na loyi a ri na yena eka nkarhi lowu a vulavula marito lawa. (2)

4.2.6 Vutomi bya xivulavuri byi onhiwe hi ndlela yihi? (4)

- 4.2.7 Nyika mavito ya n'wana wa xivulavuri u tlhela u hlamusela leswaku hikokwalaho ka yini a thyiwe mavito lawa. (6)
- 4.2.8 Hi yihi dyondzo leyi kumekaka eka novhele leyi? (2)
- 4.2.9 Xivulavuri eka ntshaho lowu nga ehenhla a xi fike kwihi hi tidyondzo? (1)
- 4.2.10 Xana tata wa n'wana loyi u n'wi tsaleke eka 4.2.7 u vule yini endzhaku ka ku va xivulavuri xi vule marito lawa ya tshahiweke? (4)
- [30]**

NTSENGO WA XIYENGE XA C: [30]

TIMAKISI HINKWATO: [100]